

3. hodina

- Co si představit pod zaměřením DA na studium významů, ukázky
- Pojem diskurz, příklad diskurzů homosexuality
- Jiné definice a ukázky
- Společná analýza textu
- Produktivní moc, moc v interakci
- Pojem diskurzivní pozice

Proč studovat významy

- **Obecné důvody:**
 - Lidé jednají/prožívají na základě toho, jaký význam dávají/je dán určitému jevu/situaci/člověku. Psychologie interpretuje již interpretované. Obrat k jazyku.
 - Kolik času věnujeme komunikaci? Jaké aktivity vykonáváme bez ohledu na význam, který mají v dané kultuře?
 - Zkoumající jsou součástí významového světa, který zkoumají.
- **Důvody specifické pro diskurzivní analýzu:**
 - Pojetí jazyka/významu jako systému diferencí
 - Pojetí řeči jako sociální aktivity
 - jazyk není transparentní, ale konstruktivní
- **Metodologické opodstatnění:** příklad výzkumu genderových norem
 - Výzkumná otázka: jaký je obsah genderových norem u adolescentních dívek a chlapců?

Tab. 1. Rodová přesvědčení (dívek a chlapců společně, N=83)

	Charakteristiky ženy			Charakteristiky muže		
	Adj.	F/M	Průměr	Adj.	F/M	Průměr
1.	Ženská	F	5,76	Mužný	M	5,70
2.	Pečující	F	5,59	Silný	M	5,35
3.	Něžná	F	5,40	Odvážný	M	5,13
4.	Přítulná	F	5,27	Riskující	M	5,11
5.	Soucitná	F	5,16	Soupeřivý	M	5,10
6.	Srdečná	F	5,13	Vůdcovský	M	5,05
7.	Citlivá	F	5,13	Průbojný	M	4,96
8.	Jemná	F	4,96	Drsný	M	4,82
9.	Milosrdná	F	4,92	Rázný	M	4,67
10.	Soběstačná	M	4,86	Rozhodný	M	4,54
11.	Křehká	F	4,80	Rozumový	M	4,51
12.	Zranitelná	F	4,78	Nezávislý	M	4,43
13.	Rozumová	M	4,61	Agresivní	M	4,34
14.	Oddaná	F	4,49	Ovládající druhé	M	4,25
15.	Vlivná	M	4,48	Ambiciózní	M	4,23
16.	Měkká	F	4,35	Soběstačný	M	4,20
17.	Nezávislá	M	4,27	Vlivný	M	4,17
18.	Ambiciózní	M	4,24	Smělý	M	4,00
19.	Smělá	M	4,24	Něžný	F	3,93
20.	Průbojná	M	4,06	Milosrdný	F	3,90
...
36.	Mužná	M	1,74	Ženský	F	1,55

Problémy

- Od jaké hranice lze adjektiva považovat za genderovou normu?
- Lze za genderovou normu považovat vlastnost, která je vysoce požadována u dívek i chlapců, ale je považována za maskulinní?
- Neznamenal by jiný seznam adjektiv také jiný výsledek?
- Co přesně slova jako *pečující, rozumová, silný, ženská, ...* označují? Znamenají pro všechny zúčastněné to samé? Označují za všech okolností to samé?
- Jsou získané normy uplatňovány vždy nebo jen za určitých podmínek a určitými lidmi/vůči určitým lidem?
- Jakou roli tyto normy pro zúčastněné v jejich životě mají? Jsou pro ně něčím významným či ne?
- Co jsme se vlastně z výsledků dozvěděli? Jaký je vztah významů a praktik?
- Výzkum je reprodukcí tradičních stereotypů.

PDA při studiu diskurzů konstituujících gender

- Jak konstruována femininita a maskulinita ve specifickém socio-kulturním kontextu a ve specifické situaci těmito konkrétními lidmi?
 - Vymezení významu se uskutečňuje až v průběhu rozhovoru, co je „gender“ není dopředu definováno, bottom-up, účastnická orientace (v jakých polích je gender relevantní, v jakém kontextu, ...?).
 - Cílem rozhovoru je co nejbohatší re-produkce významů.
 - Tento přístup umožňuje získat odpovědi na všechny výše uvedené otázky nebo je činí irelevantní.
 - Současně probíhá validizace naší interpretace.

Příklad: vymezování významu ženskosti

192 B: (2) Asi jako, i když třeba bych chtěla se věnovat svojí práci,
193 třeba bych chtěla, aby to byla ta odborná práce,
194 tak bych vždycky chtěla zůstat ženskou.

(3)

195 K: A tím myslíš jako...?

196 B: Jako zachovávat si takovou nějakou prostě (2) (dů) ne důstoj . ,
197 já nechci, ať to vyzní blbě, jo?

198 K: ne, to...

199 B: nebo já nevím, jak bych to řekla, ale prostě, abych, já nevím,
200 abych se za něčím zbytečně nedrala, jo?

201 [nebo prostě, abych si nehrála na nějakou,

202 K: /hmm/

203 B: na nějakého strašně velkého siláka, jo, který prostě nejsem

192 B: (2) Asi jako, i když třeba bych chtěla se věnovat svojí práci,
193 třeba bych chtěla, aby to byla ta odborná práce,
194 tak bych vždycky chtěla zůstat ženskou.

(3)

195 K: A tím myslíš jako...?

196 B: Jako zachovávat si takovou nějakou prostě (2) (dů) ne důstoj . ,
197 jako já nechci, ať to vyzní blbě, jo?

198 K: ne, to

199 B: nebo já nevím, jak bych to řekla, ale prostě, abych, já nevím,
200 abych se za něčím zbytečně nedrala, jo,

201 [nebo prostě, abych si nehrála jako na nějakou,

202 K: /hmm/

203 B: na nějakého strašně velkého siláka, jo, který prostě nejsem

PDA

- Vymezení významu studovaného objektu pomocí sledování jeho vztahů k dalším označujícím. Význam objektu určují tyto vzájemné vztahy v textu.

Co je to diskurz?

- **Příklad:** Diskurzy homosexuality a vývin sexuálnej identity. Červenková, Bianchi, 2003.
 - Homosexuální *identita* je historickým produktem.
 - Vědění o ní je spojené nejen s kontrolou / mocí nad členy této kategorie, ale i těmi, kdo do ní nepatří (homofóbie).
 - Homosexualita je konstituována jedním či více diskurzy: stigmatizující, liberálně-humanistický, SC, queer, radikálně feministický

Diskurz I

- Poststrukturalistická definice diskurzu:

jakýkoliv regulovaný systém tvrzení (Henriques et al., 1984)

přesněji: **system tvrzení, který koherentním způsobem konstruuje objekt a umísťuje subjekt.**

- Takové pojetí diskurzu je třeba odlišit od toho, které diskurz definuje jako

Všechny formy mluvené interakce, formální i neformální, a psaných textů jakéhokoliv typu.

Potter, Wetherell, 1987

- Obojí je textem, který je strukturován jedním či více diskurzy.

Diskurz II

- Diskurzy rodiny? Diskurz je *institucionalizovaný* systém tvrzení.
- Diskurzy mateřství? Diskurz Nenahraditelné matky vs. mateřství jako moc a mateřství jako přirozený smysl života
- Diskurzy nejsou výsledkem individuální zkušenosti či záměrů (vs. konstruktivismus v psychologii)
- Slovo samo o sobě nepatří k určitému diskurzu, jeho naopak význam závisí na širším významovém rámci, v němž je použito.

Analýza diskurzů

- Klíčové je sledování mocenských důsledků daného diskurzu (liberálně-humanistický osvobozuje, ale současně vytváří nové formy tlaku).
- Charakteristická je tedy kritická reflexe analyzovaných významů i vlastní analýzy. Dívání se „zvenku“.
- **Na rozdíl** od PDA jsou takto chápané diskurzy:
 - Příliš obecně definované: rozlišovat paradigma (metadiskurz?), diskurz a teorii
 - Příliš statické
 - Oddělené od zvýznamňujících praktik

Diskurz III

- Diskurzy jsou významové systémy či zdroje významů, často spjaté se specifickými metaforami, analogiemi, úslovími, které formují vědění charakteristické pro určitý historický a sociální kontext.
- Na „objekt diskurzu“ si činí nároky i jiné významové systémy, které jej konstruují jinak / s jinými důsledky (např. pro pojetí sebe sama, pro kritéria správného jednání, selhání,...).
- Dominantní – marginalizované diskurzy (např. liberální feminismus oproti radikálnímu feminismu).

- Vhodnější je ale chápat diskurz jako

praktiky, které systematicky vytvářejí objekt, o němž hovoří
(Foucault, 2000),

a tedy sledovat praktiky vytvářející význam v jejich aktuálním uplatňování.

- Analýza je zaměřená na rozvinutí významu konstruovaného objektu a zařazení do dalších souvislostí, **není převyprávěním** získaného materiálu. Příklad: situační diskurz:

„Ono to je tak většinou, že alkohol je takový ten budič, startér.“

Převzato z Bianchi, Popper, Szeghy, Lukšík, 2005

„Já jsem si nedávno někde přečetl, že žena, čím blíže je vrcholu svojí ovulace, tím méně se obléká, a tím má větší žádostivost a od té doby si takové ženy více všímám.“

(tamtéž)

- V obou předpokládaných diskurzích je společné biologizující pojetí sexuality. Co je tedy odlišuje?
- Smyslem PDA je rozbor významů, hledání a rozvádění možností v nich ukrytých (vyplývá z poststrukturalistického pojetí jazyka a významu). Tím se odlišuje od jiných forem kvalitativní analýzy (například od etnografie, viz tzv. hustý popis).

Příklad analýzy: rasismus v textu

- **Jedno oko nezustalo suche:** (Lidové noviny)
- Autor: Jenda IP: 194.228.230.xxx Datum: 22.02.2006 17:14
- Procpak ze ty chudinky deticky konci ve zvlastnich skolach? Ze by proto, ze je jejich matinky, romske to zeny, nepripravily na skolni dochazku? Mile zeny, deticky nestaci jenom porodit a odkojit (a brat na ne davky) ale taky vychovat. A nespolehat na "specialni pripravne tridy". Jsou to ksakru vase deti, vy je mate vychovat!
- Ohnisko „rodina“ je obsazeno je dvěma aktérskými typy: matka – dítě:
Diskurz Nenahraditelné matky (Juraj Grňo)
- Jaký diskurzivní kontext navozuje původní novinový článek?

Kritéria k vymezení diskurzu (Ian Parker)

- Diskurz:
 - je koherentní systém významů
 - je realizován v textu („there is nothing outside of the text“)
 - je sám sebou reflektován
 - odkazuje k jiným diskurzům (už jen tím, že sám sebe reflektuje)
 - se vztahuje k objektům, je praxí reprezentace
 - předpokládá, formuluje subjekt
 - je součástí určité historické epochy/sociálního kontextu
- podporuje instituce, resp. je propojen s fungováním institucí
- reprodukuje mocenské vztahy
- je propojen s ideologií

Literatura

- Burr, V. (1995). An Introduction to Social Constructionism. London and New York, Routledge.
- Mills, S. (1997). Discourse. London and New York, Routledge.
- Wetherell, M., Taylor, S., Yates, S. J., (2001). Discourse Theory and Practice. A Reader. London, Sage.
- Četba na 4. hodinu:
 - Themes in Discourse Research: The Case of Diana (In Wetherell at al, chapter 1)
 - Doplnková: What is discourse? (In Burr, chapter 3)